

REJTETT ZUG.

(Regény.)

L OPOTNYIK azonban feltartotta a mutatóujját:

— Tüstént be fogod látni, régi barátom, hogy igazat mondtam most is. Előbb azonban rendbe akarnám hozni magamat, úgy, ahogy, mert jelenleg nincs emberi külsőm.

A tisztartói-lak udvarára értek föl, lépést, amikor Zsuska libbent ki a tornácre. De ahogy mély gyászban látta meg a leányt Lopotnyik, megrendült egész valójában:

— Mi történt itt, kishúgom?

Nagy hallgatás volt a válasz. Az ősz sajtótítán felkiáltott erre másodszer is, de bánat és fájdalom volt ez a fölkiáltása:

— Hol az én kedves Bálint öcsém? Hol az én derék húgom-asszony?

— Meghaltak — mondta halkan Zsuska s lebocsátotta a fejét.

— Meghaltak — mondta utána Imre bácsi s az ő feje is lecsuklott.

Kemény ember volt világeletében Lopotnyik Antal, de erre a szörnyű ujságra kibuggyantak a könnyei. Ám éppoly hirtelen össze is szedte magát s hideg hangon szólt:

— Drága barátom, Imre: nem akadna-e nálad véletlenül egy olyan nadrág, amelyet nem akarsz használni többé, de amelyet én, ha magamra húztam, soha többé nem adnék vissza neked? Tudniillik egyszersmindenkorra elbirtokolnám...

— Akad, akad, Antal barátom! — nyugtatta meg Imre bácsi.

S Lopotnyik Antal egy órán belül teljesen megváltozott. Valóságos világfi lett.

Mindenekelőtt megfürdött, utána leborotválta szakállát, pedert nehányszor deres bajuszán s akkor átöltözött teljesen. Néhai Béry Bálint tisztartó úr ruhái közül nyujtottak át neki egy öltönyt, ami viharos öröme fakasztotta az ősz főmunkatársat, eltekintve ama jelentéktelen körülménytől, hogy Lopotnyik Antalnak hosszabb láb-szárai voltak, mint az Istenben boldogult tisztartó úrnak. Ez oknál fogva a nadrág alsórész alig ért le a bokájáig... Ám Lopotnyikot ép ez a tünet érdekelte a legkevésbé.

Amire végleg kicsinosította volna magát, Zsuska tálaltatni kezdett a tornácon.

Leültek aztán hárman, miután a sajtóveterán előbb egy pohár borovicskát töltött magába. Fönséges hangulat áradt el benne a borovicskától s hirtelen-kedvében megfeledkezett még a haza bitang-

állapotáról is. Cuppantott s kezefejével megtörölte kétfelől a bajuszát :

— Barátom, Imre, hadd hallom, mi történt azóta a molyván, hogy kihúztam innét a lábamat?

Imre bácsi beszélni kezdett egyfolytában. Csak olyankor akadt meg egy pillanatra, ha Lopotnyik felkiáltott: ejhaj! Máskor ismét így újjongott fel: ezt jól megcsináltad, Imrém!... Leginkább felcsigázták azonban érdeklődését a Turgonyi Andrásról hazáig vándorzogott hírek. Itt már Zsuszka vette át a szót szerényen, halkan s Lopotnyik Antal, mikor arról értesült, mint menekült meg a vörösök golyói elől a legmerészebb magyar hadnagy, nem bírt magával többé. Öklével az asztalra csapott le s őmaga fölállt a helyéről:

— Nincs több ilyen legény az azóta széthullt osztrák-magyar monarchiában!

Amikor előadásában végül a mai napig ért volna el Zsuzska, Lopotnyik főmunkatárs vadalma-mosollyal simogatta meg a leány haját s vigasztalgatni kezdte:

— Bizzunk Istenbem, hugocskám: násznagy leszek még a lakodalmán! Föltéve, hogy nem feledkezik meg Lopotnyik bácsiról...

Csöndeske hangon válaszolt Zsuszka:

— Nem felejtjük el, Lopotnyik bácsi.

S megeredtek a könnyei.

(Én Istenem, én Istenem, mennyit sírtak egykor a magyar lányok elesett, vagy eltűnt vőlegényeik után! Esztendők multak el azóta, irtózatos esztendők... Az elesett vőlegények ottmaradtak végleg messzi világok harcmezőin, az eltűnt vőlegényeknek pedig hírök-hamvok nincsen mind a mai napig... De minek is térnének vissza? Egykori menyasszonyaik rég elfelejtették őket.)

Most aztán Imre bácsi emelte rá a szemét Lopotnyik Antalra:

— Hát te micsoda kalamitásokon mentél át azóta, régi barátom, Antal?

— Én? — s megrezdült csontos feje. — Én, barátom? Igazság szerint nem is tudom, hol kezdjem el? Rablóregény az, amin én mentem át az utóbbi két-három esztendő folyamán...

Felhörpöntett egy pohárka boroviczkát s belefogott:

— Sajtópereim száma egyszáznegyvenhatra gyült föl, ideszámítva a régebbi keletű egyszázkettőt is... Ugyanakkor kiadták ellenem az elfogató parancsot. Háromszor szöktem, mind a háromszor lekaptak idejében. Ezért háromszor ültem is. Negyedszer a bolsik füleltek le, tőlük azonban sikerült megugranom a mindnyájunkra örködő Úristen különös kegyelméből.

Jobbtenyeréből baltenyerébe helyezte át a feje súlyát:

— Nem akarlak tüzetesebben untatni a részletekkel s ezért csupán annyit bocsátok előre, hogy amikor neszét vettem az első elfogatási parancsnak, nyomban nekivágtam a Szernye-mocsarak irányának.

Tudom, mert olvastam róla, hogy az egykori tengervilágnak : a zöldszigeteknek, uszólápoknak, tocsogóknak és nádasoknak kell, hogy némi csökevénye maradtott légyen mára. Sejtettem én, hogy helyekkel akadnak még buvóhelyek, ahol meghúzhatja magát az ember, míg elvonul feje felől a vihar. Hozzá úgy értesültem, hogy az egykori pákások utódai nagy rokonszenvet éreznek mindenfajta üldözöttel szemben.

Ámde példátlan malór szegődött az oldalamba !

Túl poroszkáltam immár Mátészalkán, amikor csendőrök jöttek szemközt. Nem teketóriáztak sokat, hanem azt kérdezték :

— Nemde, ön Lopotnyik Antal, szökésben levő szerkesztő?

— Nem vagyok szökésben — tiltakoztam kellő önérzettel — csupán Mezőtarpa irányába igyekeztem !

Nem volt kíváncsi többre a két csendőr. Vasperecet csattantottak a csuklómra s megindítottak maguk előtt. És másnap Miskolcon ültem már.

Nem akarlak azonban untatni : szimpla ügy az egész. Mikor leültem volna büntetésemre, sajtótámadásaim következménye gyanánt megint csak konfliktusba keveredtem a hatóságokkal. Ezuttal Nagyhortobágy felé indítottam meg lábaimat, miután Debrecen területén követtem el az állítólagos rágalomhadjáratot s magam is ott laktam. Azért vágtam neki a Hortobágyra, mert közel esik a városhoz s azonfelül áltattam magamat, hogy bizonyos időre meghúzhatom vén csontjaimat a mátai puszták tájékán s gulyások, csikósok, kondások, juhászok nem fognak elárulni.

Ezuttal is elmondhatatlan malór üldözött... Balmazújváros körül rugtam még a port, amikor megint két csendőr jött szemközt velem. Azt kérdezték :

— Nemde, ön Lopotnyik Antal szökésben levő szerkesztő?

Felhorkantam az inszINUÁCIÓRA, mindazáltal nem tagadtam. S abban a pillanatban már vittek is, via Debrecen. Vasban persze.

Rövid leszek ! Miután kitöltöttem volna büntetésemre, újból összerugtam a patkót néhány kecskeméti notabilitással. Mert ezuttal Kecskeméten laktam. Az lett belőle, hogy amikor többszöri idézésre sem jelentem meg sajtópereim osztálygyűlésén, harmadszor is elfogatóparancsot bocsátottak ki ellenem. Ezutál — stílszerűség kedvéért — a Bugacnak lendítettem ki lábaimat...

Most sem volt szerencsém !

Mert a magasravert porban alig értem el a bugaci pusztaházat, amikor ismételten zsandárok csiptek nyakon. Itt már nem vártam a válasszal :

— Uraim, én vagyok az, akit keresnek !

Lefogtak s visszazállítottak Kecskemétre. Ezt is leültem rendületlen lélekkel.

Kiszabadulván, Miskolcra helyeztem át rezidenciámat s mihelyt

megmelegedtem kissé, nyomban nekikezdtém a purifikációnak. Itt sem maradtam szabadon sokáig.

Tudniillik jöttek a veresek, e koszosok. És míg a polgári rend napjaiban visszaeső destruktívnak kezelték, a bolsik úgy találták, hogy ellenforradalmár vagyok, amiben volt is valami. Mindjárt a harmadik napon hűvösre tettek, hozzáfűzöm azonban, hogy sok letartóztatott s tiszteletreméltó úr közé jutottam, ami jólesett mégis. Kifogástalan társaságba kerültem.

Ámde itt sem volt maradásom!

Hogy-hogy nem, a bolsik közül azt eszelték ki a nagyfejűek, hogy Pestre szállítanak föl mindnyájunkat, a gyűjtőfogházba s ott végeznek velünk majd. A veresek csoportostul kísérték ki az állomásra, ahonnet megléptem egy észrevétlen pillanatban. Szó nélkül léptem meg s tüstént a Harangod-pusztá felé vágtam, abban a reményben, hogy valamelyik oldalteső faluban megvonhatom vén fejemet a papnál vagy a jegyzőnél. Istennek úgy tetszett azonban, hogy ezúttal se maradhassak nyugton: a bolsik offenzívát kezdtek a pisze pemákok ellen, amire én is kénytelen voltam továbblibegni, a Harangodon túlra. Sikerült is elérnem Szerencset: ott két tábla csokoládét vágtam be, potyára. Két nap mulva Sátoraljaújhely mellékcúcaim botorkáltam, amikor ott is forróvá vált alattam a talaj. Megint ki kellett lép-nem, Magyarsas felé, ahol vacsorát kaptam tegnap este a papnál s onnet hozzátok gőzölögtem be, régi barátom, Imre. Nem tudom, mi lesz legközelebbi jövőm, de rút meglepetésektől tartok. Még Újhely alatt hallottam ugyanis, hogy Miskolc táján csatába bocsátkozott egymással a két pazar külső ellenfél s akármelyik jön előre, gyalázatos végem lesz. Ha tudniillik a csehek törnek délfelé, vége van a hazám-nak s magától esik ki jobbkezemből a toll, ha viszont a veresek kerekednek felül, abban az esetben kénytelen vagyok szedni a sátorfát s gyalogszerrel és iszkolva megindulni a lengyel végeknek...

— Mit keresnél te Lengyelországban? — nézett reá mélységes részvétellel Imre bácsi.

Lopotnyik főmunkatárs előbb töltött magának a borovicskából, felöntötte, letörölte kétfelől a seprűbajuszát s akkor ilyenképpen darvadozott tovább:

— Szent hitem, Imrém, hogy mihelyt beteszem a lábamat Jaroslóba vagy Vielicsára, nyomban lapot alapítok. Ezúttal persze polyáknyelvű orgánomot. Mert, mint tudod is talán, elég jól povedálok lengyelül s ha igaz, ereimben e rokonszenves nemzet véréből is csordogál valami. Sátorfámat szándékosan nem ütöm fel Krakkóban vagy Lembergben, mivel a nagy városokban képtelen vagyok érvényesülni. Port kavarni csak a perifériákon lehet...

Sóhajtott, hogy szinte hörgött:

— Lengyelföldön egytől tartok csupán: hogy a borovicskáról a Visztulamenti nemzeti italra, a jerszabinkára talállok áttérni. Veszett

ital ez : nemcsupán az ádámcsutkát reszeli, hanem a fülben is olyan érzést idéz elő, mintha szalmaszállal kotornának benne. Másfelől azonban jót tesz a gyomornak . . . Mindazáltal nem szeretnék reávetemedni komolyan !

Itt közbeszólt Zsuszka is remegő hangján, hogy ez a hangocska mélyen belemarkolt a két öreg szívébe :

— Én nagyon sajnálom Lopotnyik bácsit, hogy nincs hely, ahol megnyughatna egyszer.

Az Utolsó Sajtóbölcény sóhajtott egy szívremegtetőt :

— Ennek az a magyarázata, kedves hugom, hogy az egész világ hemzseg a szemforgatástól, én pedig nem vagyok hajlandó eltérni semmi néven nevezendő komiszkodást !

Ennél a kijelentésnél Imre bácsi vette át a szót. Bölcsen, megfontoltan :

— Mondanék én neked valamit, régi barátom, Antal ! Hagyd abba azt a szamárszokedést s maradj örökre nálunk a molyván . . . Itt soha senki nem talál meg s legalább lelkibékében élheted le utolsó napjaidat.

Zsuszka is kérlelni kezdte az üldözött főmunkatársat :

— Maradjon nálunk, Lopotnyik bácsi ! Legalább nem lennénk annyira magunkra !

Lopotnyik Antal azonban csökönyösen forgatta a fejét :

— Sajnos, hugocskám, nem tehetem. Az Úristen arra rendelt születésem pillanatában, hogy csatázzak a visszaélések és panamák ellenében. A harc embere vagyok, mély fájdalmamra. Ne kérleljem tovább, hugocskám, mert a marasztalás az idegeimre szokott menni . . . Beszéljünk talán egyébről !

Három napig maradt a molyván Lopotnyik Antal, de akkor nyugtalanul kezdett beleszagolni a levegőbe, délnyugati irányban. Mert délnyugati irányban feküdt Sátoraljaujhely s onnanfelől különös dobogások remegtek át koronkint a levegőn, mintha sok-sok szunyog zümment volna föl a látóhatár peremén. Majd erősödött a szunyogdongás, mígnem sűrű dörgés lett belőle. Abban a pillanatban Imre bácsi elé állt Lopotnyik Antal :

— Barátom, Imre, köszönöm a vendéglátást, meg az egy öltöny ruhát, de most már indulnom kell a hranyicának, ahol pohánkát termelnek tótoicska atyánkfiai !

— De miért ez a loholás, Antal barátom? — lepődött meg Imre bácsi, aki éppen a földekről jövet toppant be a tisztartói lak tornácára.

Lopotnyik főmunkatárs felhúzta a szemöldökét s félig suttogva magyarázta öreg barátjának :

— Azért, Imrém, mert sarkamban a bolsik, e csiszlikek. Félnap óta hallgatom már, mint közelednek az ágyuikkal. Mindebből azt következtetem, hogy előnyomulóban van a pincérhadosztály s a fodrászok dandárja . . .

Marasztalták, hiába. Nem maradt hát egyéb választás, minthogy Zsuska két tarisznyát tömött meg útravalóval, mely tarisznyákat hálaszavak közepette akasztotta magára Lopotnyik Antal. Egyiket jobbfelől, másikat balfelől. És akkor görbe botot kerítvén elő, folytatta bujdosását a tollnak, vén harcosa. Az ajándékba kapott öltönyben persze.

Az Ondava gátjáig kísérte el Imre bácsi és Zsuska. Ott elbúcsuztak egymástól érzékenyen.

Először a leány elé lépett Lopotnyik Antal :

— Szépséges hugocskám, engedje meg, hogy máris meghívassam magamat a lakodalmára. Mert esküt mernék tenni rá, hogy mához esztendőre idehaza lesz az én deli öcsém, Turgonyi András !

Ezután Imre bácsi elé lépett. Megölelték egymást hosszan :

— Tudósíts majd sorsod és állapotod felől, Antal barátom ! — búcsúzkodott nehéz szívvel Imre bácsi.

Lopotnyiknek megremegett a hangja :

— Mindenesetre, Imrém. Nem tudom, mi van megírva számomra a Végzet Könyvében, de az az érzés boldogtalanít, hogy valahol a Balti-tenger szélén hajtom le utoljára a fejemet. Afelől megnyugtatlak azonban, hogy mihelyt megvettem odaát a lábamat, tüstént lapot alapítok. Eleget hányódtam már, mint főmunkatársa : a magam gazdája akarok lenni végül . . . No, Isten véletek, gyerekek !

S kilépett a gát tetejére horgasan. Imre bácsi és Zsuska sokáig, igen sokáig nézett utána, míg csak el nem tűnt a fordulónál, Bánóc alatt valahol.

És akkor sóhajtottak egyet.

A Hallgató-molyván eseménytelenül tűntek el egymásután a napok és senki-senki idegen nem zavarta e rejtett zúg földöntúli magányát. Hanem mindent tudtak azért a világból . . . Mert mindent láttak a molyva tetőpontjáról. Látták, hogy nyugati irányban egyszerre több vonalon is magas porfelhő kergetőzik az utakon s mivel az ágyúszó is mind erősebben vert, sejtették, hogy a csehek vágatnak ott eszük nélkül Kassa felé s onnét alighanem tovább, via Csaszlau és Prága . . .

S úgyis volt !

Néhány nap mulva ugyanis Háda János tiszteletes úr nézett át Hardicsáról s elmondta, hogy szemtanuja volt a csehek száguldásának. Olyan vágatát az Isten sem látott még ! Elhajigáltak azok puskát, bornyút, sokan még a bakancsukat is lehúzták, hogy mezítláb iszkolhassanak tovább, északnyugatnak. Akik már-már összeestek volna, belekapaszkodtak a menekülő katonaszekerek löcsébe, úgy kapták két lábuk közé a világot. Megemlítette még a tiszteletes úr, hogy a csehek bosszantására a tót katonafiúk máris lelkesen fújnak mindenfelé egy gúnydalt, melynek tartalma szerint a csehek úgy viszik az irhát a magyarországi vörösök elől s talpaikkal annyira verik a port, hogy ez a por magasabbra száll a kassai dóm tornyának tetejénél is.

— És itt leesett a hangja Háda tiszteletes úrnak :

— Mindazáltal nem sok az örömöm a magyarországi bolsevista hadak előretörésében, mert nem magyarok ezek. Tegnap hallottam éppen, hogy amikor Kassára vonultak be, a fejedelmi város népe virág-erdővel borította be őket s a házakra kitűzték a nemzeti lobogókat. Délutánra azonban parancs jött, hogy mindenki vonja be a piros-fehérvörös zászlót s vöröset tüzzön ki a helyébe . . . Sajnálom hazámat.

Többet nem szólt a tiszteletes úr, hanem kisvártatva hazafele indult meg Hardicsára, szívében búval és rút sejtelmekkel. Zsuszka pedig kiállt a tornácra, lekönnykölt kissé a korlátra s elmondhatatlan vágyakozással tekintett szét a tájon . . . Hitte, szívszakadtan hitte, hogy rövidesen itthon lesz Turgonyi András.

Abban a pillanatban nóta csendült meg az istállók irányából. Valamelyik tót isztikéslegényke fújhatta :

Umrem, umrem, nye budu zsic,

Hojájá!

Nye budu usz palyenku pic,

Hojájá!

Igaz, nem igaz,

Igaz, nem igaz,

Nem bánok!

Ami magyarul annyit jelent körülbelül, hogy meghalok és nem fogok élni azontúl, tehát pálinkát sem iszom majd, ha meghalok egyszer. De akár igaz legyen mindez, akár nem, alig törődöm vele. Egyáltalán nem bánom,

Zsuszka elandalodott keveset a dalocskán, majd mosolyogni kezdett az együgyű tartalmon. Ugyanakkor megpillantotta a cickányorrú Dzsmurák Andrást, amint tűnődözve haladt át a gazdasági udvaron. Dzsmurák András is meghallotta persze a kesergő dalt, ő is megállt s pillanatra felkiáltott lelkesen :

— Ejha !

XI.

Nyár lett aztán : learattak. Ősz lett aztán : igások, béresek végeztek a szántással.

És akkor várni kezdték a telet.

Azalatt sok minden történt odakint a világban.

A pincérek és borbélyok detasmanjai rég visszatakarodtak Budapest irányának, a csehek előlopakodtak újból s kezdtek berendezkedni végleg. Az ujságok is megindultak megint, de most már Kassa városából. Hanem egészen más ujság volt az ! Ebből az ujságból megtudták, hogy vége van már a sátán uralmának a még meghagyott tenyérnyi Magyarországon . . .

Mert igen összezsugorodott akkorára a haza!

Három ellenség szállta meg az ország három részét, de hire eljuttott azért ide is, hogy a Balaton partján az új vezér kibontotta már az új zászlót s a hazátlanná vált tisztek csapatostul özönlenek mindenfelől az új vezér kardja alá. Úgy néztek föl reá, mintha maga a Messiás lett volna.

Csak a Hallgató-molyva körül lett még mélyebb a csend.

Ezt a rejtett zugot elkerülte mindenki s az utóbbi időben még Háda János tiszteletes úr sem mutatkozott Hardicsáról: mintha végleg megroskasztotta volna a honfibú. Nagy alvásra készülődtek a molyván. Mert bizonyos volt, hogyha babiagurai szelektől kezd dörögni egyszer a levegő, a farkasok csúszkálnak majd az Ondava fényes jegén, mindenki a kuckó mellé huzódik vissza. Imre bácsi valami regénybe fog belemélyedni, alighanem Dugonics Andrástól, Mátyás elsőgazda fel-felbóbiskol majd a boglyakemencénél, miközben Dzsmurák András felsóhajt a kaptafa mellett:

— Hej, András úrfi!

Mert kevesen várták oly nehéz szívvel a molyván, mint az élénk fantáziájú cipész.

Dzsmurák András különben igen-igen elvénült erre az időre: évei miatt is, a Turgonyi Andrásra való bús várakozásban is. Mert az úrfi volt az egyetlen ember, aki komolyan szóbaereszkedett vele s kettesben megvitatták aztán a repülőgéptechnika legújabb fejlődését. A molyvabeliek legfeljebb kötekedtek vele és mialatt Dzsmurák cipész a gazdasági udvaron haladt át lecsüggesztett fejjel, az istálló sarka mögül vagy a kút mellől utánakiabált egy-egy magáról megfeledkezett alak:

— Mikor repülünk mán a boglyáról, öreg?

Dzsmurák András bosszankodva dűnnyögött olyankor maga elé:

— Parasztok, hát parasztok!

Olykor föl-fölkereste Zsuska kisasszonyt a tiszttartói lakban, András úrfi felől érdeklődve. De kisasszony egyre szomorúbban válaszolt minden esetben:

— Semmi hír mostanában, Dzsmurák bácsi... Istenem! Istenem!...

Mert fokonkint mintha csüggedni kezdett volna a leány.

Azóta, hogy Seszták önkéntes eltávozott a molyváról, semmit sem tudtak Turgonyi hadnagyról. A legutóbbi értesülések is csaknem egy esztendő előtti életéről szóltak a völegénynek.

Hanem akkor újabb esemény rázza föl a molyva nagy nyugalmát.

Egy novembereleji napon Hardicsára ment át Dzsmurák András, valami atyafiát készült meglátogatni. De nem sokáig maradt Hardicsán, mert már a koradélutáni órákban lihegve kiabálta tele az egész Hallgató-molyvát:

— Levelet írt András úrfi!... Levelet írt András úrfi!

Zsuskát épp a leányszobájában érte a hír, mintha szíven sujtottak volna. Egy kicsit elkönnyezte magát, mert megsejtette, hogy vőlegénye még mindig Ázsiában van s nem indult el hazafelé. Imre bácsi épp a gazdaságban volt elfoglalva s így magában bontotta föl a levelet. Előbb azonban pohárka pálinkával kínálta meg Dzsmurák Andrást, akiben volt annyi figyelmesség, hogy a poharat az úrfi közeli hazajövetelének örömeire ürítette ki.

Akkor megtörölte a szemét Béry Zsuska, sóhajtott egyet s kibontotta a borítékot.

Először a keltezésre nézett föl : még augusztusban íródott a levél. S olvasni kezdett :

«Édes Zsuskám !

Drága kis Menyasszonyom !

Ha Isten is úgy akarja, most már minden hitem megvan hozzá, hogy az 1920-ik esztendő elején hajóra szállok Vladivosztokban s május körül ott leszek nálatok, a Hallgató-molyván». — Istenem — suttogott föl a leány. — Ujabb félesztendő még ! De lecsillapult s továbbolvasta a Mongóliából érkezett sorokat :

«Most pedig értesítelek sorsom és állapotom felől s mindenekelőtt visszatérek az 1918-ik esztendő végére. Az 1918-ik esztendő végén tudniillik Mongóliában manővereztünk Ungern-Sternberg báró kardja alatt, akit az új Dzsingisz khánnak tisztelnek szerte Ázsiában. A kegyetlen vezér azért ereszkedett alá Mongólia földjére, hogy újra szervezze hadseregét s akkor újból reávesse magát az előmerészkedett leninista csapatokra.

Abban az időben én valósággal a jobbkeze voltam Ungern-Sternbergnek.

Hanem a hadsereg átszervezése nem nagyon tetszett nekem !

A báró csapataiban lassankint több lett a mongol, mint az orosz meg a burját elem s ezekkel a féktelen mongolokkal embertelen szigorral bánt el. A legcsekélyebb kilengés büntetése a halál volt s napnap mellett láttam, amint Ungern-Sternberg bunkósbottal verte szét forgácsba az elégedetlenkedők koponyáit.

Éreztem, hogyha ezek a dühödt emberek fellázadnak egyszer, rakásra mészárolnak valamennyiünket. Ezért elváltam a balti bárótól azzal, hogy Szemenov kozákhetmanhoz, az ellenforradalmi erők voltaképeni vezéréhez megyek vissza s jelentkezem nála.

Ámde teméntelen mindenfelé kellett hányódnom, amíg vissza tudtam vergődni a hetmanhoz.

Utamat Kiuchta felé vettem először, majd a Szelengafolyón mentem tutajon olyan távolságnyira legalább, amilyen messzire esik tőletek az Adriai-tenger. Így vetődtem el Verchno-Udinszkba, ahonnan sikerült elérnem az irkucki hadifogolytábor.

Sok-sok magyar tiszt élt itten s akkor úgyszólván teljesen szabadon már és kétségbeesetten reménykedve a szabadulásban. Nyugat

felé azonban nem vághattunk neki az útnak, mert arra bolsevista csapatok zárták el a világot, a vladivosztoki kikötő felől pedig a japánok frontja állt. A japánok ugyan azóta is a legtöbb rokon-szenyvel és megértéssel vannak irántunk s legutóbb például írásban közölték velünk, hogy 1920 januárjában megkezdik behajózásukat Vladivosztokban s hazaindulunk...

Akkor majd hajóraszállok magam is, ha életben tart addig a könyörülő Isten.

Ott hagytam el tehát, hogy sikerült bevánszorognom az irkucki tiszti fogolytáborba. A táborban teljesen rendbeszedtem magamat, mert csupaszon voltam már. S így kiöltözködve Csita felé mentem tovább.

Volt pedig ez 1919 januárjában.

Zsuska, kedves Zsuska! Mily kiszámíthatatlan az emberi sors!

Csaknem három éve, hogy elszakadtam tőletek s azóta semmit, de semmit sem tudok rólatok: Imre bácsiról, apáról, mamáról s terőlád, Galambom... Esténként azonban, amikor nyugat felé csúszik a nap s eltűnt útját a vörös égbolt mutatja csupán, tudom, hogy arrafelé kell lennie valahol Magyarországnak, amelyről olyan hírek hatottak el hozzánk legutóbb, hogy teljesen felosztották. Olyankor kitárom a két karomat abba az irányba, merre a Hallgató-molyvát sejtem s szerelmes és fájó gondolataimmal megölellek ezerszer...

De folytatom tovább!

Csitában jelentkeztem Szemenov hetmannál, aki kitörő örömmel fogadott, nyomban a páncélvonat parancsnokává nevezett ki s ugyanakkor parancsnoka lettem a Beszpcsnádnij-különítménynek is, ami annyit jelent körülbelül: a «könyörtelenek különítménye».

De nem is volt ott bocsánat senkinek a vörösök közül!

Mint páncélvonatparancsnok két vasúti vonalon is sivitottam végig hetenkint kétszer legalább, úgy ezer kilométer távolságban. Rakásba öltük az elvtársakat: s ha megdördültek apró ágyúink s ropogni kezdtek géppuskáink, jobbra és balra ellenünk indult bolsevisták holttesteivel lettek tele az erdők mezők és országutak.

Mert akkor már vörös guerillacsapatoktól, úgynevezett partizánoktól hemzsegett a Csitától nyugatra terülő tájék s hemzsegett Szibéria nyugati fele. Kaszáltuk őket magunk előtt szilaj keserűséggel.

Hogy mindent megérthess, kedves Zsuska, el kell mondanom, hogy páncélvonatomra huszonöt orosz kadett volt beosztva, egytől-egyik junkerfiúk, azonkívül egy Szabó nevű magyar honvédtiszt és három burját hóhér. Meg a vonatkísérő személyzet. Volt tizenhat gépfegyverem, két ismétlő kisebb ágyúm és négy nagy messzehordó ágyúm. A közelebb eső falvakat minden kérdés nélkül végigágyúztuk, mert holtbizonyos volt, hogy partizán-fickóktól hemzsegtek s pillanatokkal reá a gyújtógránátoktól tűzben ropogtak már a még megmaradt házak... Rémület kísérte minden lépésünket!

Elmondom egy érdekes élményemet. Ha soha nem hittem volna, ma rendíthetetlen hittel hiszem, hogy van igazságtétel a földön, mert van Isten!

Verchno-Udinszkban tartózkodtam még (ezelőtt egy évvel körülbelül), amikor szerencsétlenségemre a markába kerültem egy vörös különítménynek. A különítménynek egy gaz teknővájó cigány volt a parancsnoka, aki Gercselyre vagy Barancsra való s látásból ismert még hazulról. Több sem kellett ennek a mészárosnak! Úgy megkínóztatott, hogy hajszálon mult az életem s őmaga még a hasamon is táncolt nehéz csizmáival. Szokatlan körülmények között sikerült csak meglépnem tőlük...

Egy év múlva azonban elkövetkezett a bosszúállás napja!

Valami három héttel ezelőtt Norecsinszk felé nyomult előre a Könyörtelenek különítménye, amikor azt jelentették megbízható kémeink, hogy a Dauria fölött elhúzódó züllött homokvidéken, melyen alig fordult meg egy-egy törpefenyő, magyar partizán-csapat táborozik. Nyugodtan pipázgatnak lövészárkaikban, miután ágyúkkal és géppuskákkal vannak fölfegyverkezve. Hír szerint ez a partizánkülönítmény volt a magva az e tájon bujkált összes partizán-erőknek.

Tüstént kiadtam a parancsot: előnyomulni ellenük!

Előbb vodkát ittunk s akkor megindultunk valamennyien.

Őrület lett volna szembemenni velük s ezért nagy kerülővel a hátukba jutva, onnét leptük meg őket. Nem is védekezhettek úgyszólván. Néhányat felkoncoltunk közülök, egypár megfutott, valami harmincan azonban élve kerültek a markunkba,

Szakállas, züllött pófák voltak. Csizmaszárukban rohamkés.

Kérdéseinkre oroszul válaszoltak, de hibás kiejtéssel. Az volt a gyanum, hogy magyarok lesznek egytől-egyig. Mert szánalommal írom meg, kedves Zsuska, hogy a vörösek legfélelmesebb különítményei magyar hadifoglyok söpredékéből kerülnek ki... Faggattam, faggattam az előttem gyanus partizán-foglyokat, de mert nem akarták magukat magyaroknak ismerni el, a kézigránátom nyelével kezdtem őket fejbevagdosni. Ugyanakkor jobban szemügyre vettem a parancsnokukat s egyszerre nagyot kiáltottam:

— Hej, roma, hát te vagy az? No, megállj, az anyádat!

Mert ő volt: a gercselyi vagy barancsi teknővájó, aki félholtra kínoztatott egy évvel előbb.

Tudod magad is, kedves Zsuska, hogy sohasem volt szándékom a teketóriázás, itt pedig rég elszoktam már mindenfajta érzékenkedéstől. Összeköttettem csuklóban a gazembereket s kiadtam a parancsot:

— Előre!

Két óra múlva elértük a páncélvonatot. Ott a romát felparancsoltam a mozdonyra, sajátkezűleg nyitottam ki a kazán csapóajtáját (odabent szörnyű tűz dohogott!) s akkor rákiáltottam a cigányra:

— Bujj be, more !

De mert ellenkezni próbált, megkaptam a nadrágja hátsórészénél s fejjel befelé nyomtam be a gyehennai tűzbe.

Néhány szünetig hallottuk még, amint recsegett».

Béry Zsuszka ölébe engedte a levelet s maga elé nézett.

— Szörnyűség ez !

Tovább olvasott aztán s megtudta, hogy Turgonyi András legalább negyven leninistát égetett már meg, fejjel dobálva be őket a páncélmozdonya kazánjába. Szinte kivétel nélkül magyar forradalmárokat. Megtudott azonban egyebet is . . .

Megtudta, hogy azon a széles világrészen, mely az Aral-tótól Kamcsatkáig nyúlik ki, a sátán világával szemben egymásután fogtak fegyvert merész katonák és nagy honfiak az orosz hit és becsület védelmére s rendíthetetlen nemzeti alakulataik példátlan dühvel törtek előre csaknem Jekaterinburgig. E férfiak között a legnagyobb volt talán Kolcsak admirális, a csehek becstelen esküszegése miatt azonban alá kellett hanyatlania az ellenforradalmi zászlónak s magukat a vezéreket a legiszonyúbb kínok között végezték ki aztán. De nemcsak árulók voltak a csehek légiói, hanem mesterei is a fosztogatásnak, úgyhogy amikor hajókra rakták őket végül, hogy valamennyiüket hazaszuppolják egykori szövetségeseik, magukkal vittek minden tárgyat, ami csak megmozdítható volt Szibériában.

S végződött a Turgonyi András levele így :

«Most már senki más nem lengeti a cári zászlókat, csak Szemjenov hetman és Ungern-Sternberg, az új Dzsingisz khán. Mind a kettőt olyan indulat rázza a vörös csöcselék ellen, hogy a méreg szinte égeti a torkukat. De a gyávák, az árulók és becstelenek többségben vannak mégis és tartok tőle, hogy összeomlanak ők is. A sereg roncsaival mi ebben az esetben Mongóliába huzódunk vissza s onnét Mandzsus országán át talán sikerül Vladivosztokig verni előre magunkat. Unom már ezt a zsványéletet s az a számításom, hogy 1920 januárjában hajóra ülök magam is . . . Ha velem lesz az Isten, aki megtartott mind e mai napig, abban az esetben május utolja felé otthon leszek, hogy megölelhesselek végül.

Élsz-e még, Galambom? És vársz-e még reám, mint ahogy megígérted nekem?

Három esztendeje, hogy semmit sem tudok a Hallgató-molyva népéről . . . Te azonban várj, szívszakadtan várj ! Csókolom Imre bácsit, apát, mamát, téged pedig gondolatban fájdalmas szeretettel karol át a világ tulsó feléről régi vőlegényed :

András».

A leány, ahogy letette volna végül a levelet, hangtalan könnyekre fakadt. Olyan érzése volt (nem most először), hogy soha-soha nem lesz a felesége Turgonyi Andrásnak.

Sóhajtott, felállt s a dolga után nézett. Amikor később a gazda-

sági épületek felől benézett volna Imre bácsi, neki is átadta a levelet. Az öreg úr nyomban nekiült s meg sem mozdult, amíg nem végzett az egésszel. Ozsonnánál aztán így szólt Zsuskához :

— Most már magam is hiszek, leányom . . .

— Miben, Imre bácsi? — emelte reá fátyolos szemét Zsuska.

Az öreg csupa bizakodás volt.

— Hogy az eljövendő tél után hazatoppan az én András öcsém. . .

Hej, új élet indul meg akkor a molyván, mert magamat immáron csúz esz minden tagomban !

Zsuska felmosolygott fáradtan, de nem szólt semmit.

Ebben az időtájban eső és sár volt a tájék, az Ondava megdagadt és dühödten csapkodta a gátat s Imre bácsi serényen rakosgatta egymás elé elvénült lábait, miközben ellenőrizte a gazdaságot s adta ki sűrű utasításait. Hetvennegyedik éve ellenére mintha új életet kezdett volna élni. De talpon volt Zsuska is és felhúzván szatytyáncsizmácskáit, amelyeket Dzsmurák András remekelt, bokáig sárban haladt át a molyva udvarán, ha dolga elszólította valamerre. Ilyenkor be-benézegetett a cselédlakásokba s mosoly és öröm lett mindenki, ahová benyitott egyszer. S csak olyankor sóhajtottak fel a lakók, ha már elbúcsúzott a kisasszony :

— Istenem, hová marad el annyi ideig az úrfi?

Mert ők is sajnálták, szívből sajnálták már Béry Zsuskát.

Télbefordult aztán az idő, nagy hó esett le s kemény szelek dudáltak Lengyelország felől. A behavazott molyva úgy hatott messziről, mintha mindenki meghalt avagy aludt volna benne. Elmúlt karácsony, amelynek szombatján megkapta ki-ki ezúttal is a maga kis ajándékát. Az emberek beléptek az 1920-ik esztendőbe s nem jöttek hírek többé a körülrárt Kis-Magyarországról sem.

Egy ilyen késő-januári alkonyaton Zsuska lámpát gyújtott az ebédlőben, a barátságos világ mellett asztalhoz telepedett és míg a kályhában nagy lánggal dohogott a hasábfá, Zsuska — hosszú idő után elsőízben — egy elsárgult könyvet keresett elő, hogy ellapozgat benne. A konyhában elfáradt nótácskát zümmögött a két cselédleány, Imre bácsi szundikált valahol a szobája heverőjén. Zsuska pedig rálapozván a rég kihült szívé költő egy versére, olvasni kezdett félhangon :

Vándorfelhők jönnek-mennek

Napnyugatról napkeletnek . . .

«Ha lehetne, ha mehetnék,

Én is kelet felé mennék . . .

Arra van az én hazám is,

Ott vár az a szép kis lány is» . . .

Pillanatra megállt, mert olyan idegenül hatott a máskor meleg hangja, hogy fölfigyelt reá. Nem először olvasta az elfelejtett versikét

máskor is elnehezült tőle a szíve s olyankor hosszasan eltűnődött magában . . . Folytatta aztán :

*De hiába, mindhiába,
Ki a császár katonája,
Él idegen, messze tájon . . .
S a szív, — a szív az hadd fájjon !*

Akadozni kezdett a hangja, mintha mélyen meg lett volna illetődve az utolsó ismétlődő szakasznál :

*Vándorfelhők jönnek-mennek,
Napnyugatról napkeletnek . . .*

Hosszú, igen hosszú csönd állt be . . . Zsuska megtámasztott fejjel merengett el a talpaslámpa sercegő fényén s Isten lett volna a megmondhatója, mi mindent el nem gondolt magában . . . Alig egy órával előbb olvasta a Kassáról érkezett magyar ujságban, hogy messze Ázsiában, valahol a Japán-tengerhez közel a vörösök hadereje ocsmány árulás következtében pozdorjává törte Szemenov hetman szétzüllött különítményeit, melyek roncsai Vladivosztozk irányába húzódnak hetek óta. Ungern-Sternberg maga, ez a rémült híri sziklaember, könyörtelen ellenségei markába jutott, ha hinni lehetett a Vladivosztoztkból keletkezett tudósításnak . . .

Zsuska végigolvasta a cikket s meg-megremegett aközben. De alig észrevehetően csak, mintha belefásult volna már az örömtelen várakozásba.

Odakint setét volt s szelek kurjongattak a határban, amikor belépett fürgécskén Imre bácsi :

— Már megint el találtunk szontyolodni, kislányom? Pedig örömhírrrel jövök ezúttal !

— Ugyan már ! — eszmélt föl Zsuska, miközben féloldalt és erőtlen mosollyal tekintett a dédnagybátyjára. Kívüle úgyszólván senkije nem volt a világon.

Imre bácsi a kezefejét dörzsölgetve ült le szemközt Zsuskával. Meglátszott rajta, hogy előzően jóízűt aludt a szobában. Így beszélt :

— Különös, egészen különös álmom volt az imént . . . Egy nagy hajót láttam, melynek árbocrúdjai az égboltig értek föl, senki nem volt a hajó fedélzetén, mindössze egyetlen daliás és bánkódó fiatalember. Ezt a fiatalembert jobban szemügyre vettem kissé s akkor láttam csak könnyes arccal, hogy András öcsém áll a hajó fedélzetén és senki nincs vele. Azaz hogy nem is annyira állt, mint inkább megdült keveset a hajó korlátjának s szomorú szemmel nézett el a tenger messzi határáig, mintha azokon a határokon túl egy kis lány alakja után kutatgatott volna . . . Te utánad, kis lányom ! Jól megnéztem

másodszor is a fiatalembert s határozottan megösmertem benne az én András öcsémet. Rákiáltottam, «András!» Felémtárta erre a két karját, mintha át akart volna ölelni az embertelen messzeségből. Mert közel látszott hozzám, de olyan messze mégis! . . . Én aztán a magam kiáltásától fölébredtem s tüstént átsiettem hozzád, hogy közöljem veled az álmodat . . .

— Talán hazafelé tart már szegény — mondta halkán Béry Zsuska.

Imre bácsi valósággal ujjongott.

— Olyan öröm reszket bennem, kislányom, hogy nem tudom elmondani neked! Sokszor csüggedni kezdtem, sokszor feladtam már minden reményt, most utólag elárulhatom már neked, de a mai naptól kezdve rendíthetetlen hitem, hogy hazafelé jön immár András öcsém . . . Hiszek az álmaimban!

— Adná az Isten! — lélezett föl fényes szemmel Zsuska.

Ám nyomban utána előbbi szótlanságába esett vissza megint.

Ezekben a hetekben (közeledett már a februárius!) levélben jelentkezett Seszták önkéntes. Azt írta Seszták önkéntes, hogy előző napon Kassán járt ügyes-bajos dolgaiban s véletlenül összebotlott egy volt hadifogoly-tanárral, aki csak néhány héttel előbb vergődött el hazáig. Legutóbb Japánban volt fogságba s ott találkozott Turgonyi András hadnaggyal. Turgonyi András akkor már elszakadt Szemenov hetmantól s abban az időben egy méntelep felállításával bízták meg a japánok. Nem volt rossz dolga éppen s mindössze annyit volt hajlandó elárulni a magyar tanárnak, hogy három hónap mulva készen lesz a reábízott feladattal s akkor hazafelé indult Mert igen-igen megbíztatták a japán tisztok, hogy megkapja tőlük a Triesztig szóló hajójegyét is . . . Volt pedig ez az elmúlt szeptember hónapnak vége körül.

Imre bácsi, ahogy átfutott volna a levélen, alig bírt magával.

— Mégis igaz volt az álmod! Kislányom, hazafelé jön már a vőlegényed s itthon lesz a tavaszra . . . Akkor megüljük a lakodalmat!

Béry Zsuska mosolygott reá, kissé erőtlően, mint a magukra-hagyott menyasszonyok szoktak. Majd odalépett Imre bácsi elé, átkarolta a két fehér karjával s megsókolta a homlokát.

Alig volt három hete, hogy letette a gyászruhát . . . Szép volt, mint a hajnali álom!

Ugyanabban az időben újabb ujság kavarta föl a molyva egyhangú életét. Hírt adott magáról Lopotnyik Antal, ezúttal mint egy intranzigens szellemű lengyel hetilap tulajdonosa és főszerkesztője. Rövid volt a levél, ám annál markánsabb vonalú:

«Régi barátom, Imre!

Kedves volt Osztálytársam!

Adom tudodra, amint következik itten . . . Rút hajszoltatásom

során kijutván lengyel földre, nem is szándékom visszatérni többé Magyarországra. Bár sír a lelkem, mikor nemzetem apokaliptikus szenvedéseiről hallok, úgy érzem mindazáltal, hogy második hazám lett a polyákok hona . . .

Saját lapom van megint, kormányellenes éllel természetszerűen, ami azonban nem jelent üldöztetést erre felé. A varsói kormány ugyanis nem törődik mi velünk, firkászokkal . . . Azt az álláspontot vallja jelesül, hogy nem vagyunk normális emberek, minélfogva nem is lehet komolyan venni bennünket.

Lapomat nem Varsóban, Lembergben avagy Krakóban szerkesztem, hanem Vielicskában mindössze, ahol ama nevezetes sóbányák találhatóak. De nincs okom panaszkodni! Hivatalos vagyok minden családi összejövetelre, hazafias ünnepre és disznótorba. A hangsúly a disznótoron van. Mellesleg pedig rászoktam némileg a jerszabinkára . . .

Micsoda ital! Micsoda ital!

Ismétlem: itt írhatok tetszésem szerint, magyarul szólva: garázdálkodhatok . . . Senki nem törődik velem! A lengyelek puszipajtásaim egytől-egyig, van rendes lakásom, lapom is tűrhetően megy s micsoda kedély található ebben az országban, micsoda kedély! Kérlek is, Imrém, hogy mihelyt teheted, indítsd el magadat Vielicska felé, ahonnét, ha ide érkeztél egyszer, soha-soha nem fogsz elvágyakozni semerre . . . Mi van az én kedves kis hugommal s megjött-e már az András öcsém? Kimerítő választ kérek, hisz tudod, mennyire érdekel minden, ami családokra vonatkozik. Idáig látszanak Nagymagyarország határhegyei, úgy érzem azonban, én már csak itt fogok meghalni a Visztula mellett . . . Nincs több ilyen nép, mint a lengyel s micsoda kedélye van! . . . Micsoda kedélye!

Úgy érzem, ez a szabadságjogok igazi hazája!

Ölel ezerszer s szeretettel gondol mindnyájatokra vén barátod:
Lopotnyik».

Imre bácsi mosolyogva futott át a sorokon s akkor a levelet átadta Zsuskának, hadd legyen neki is jobb kedve néhány elfutó pillanatra. Mert az utóbbi időben többször megleste, hogy titokban el-elbúsul a kislány . . .

De lehetett-e csodálkozni rajta?

Három esztendeje mult már, hogy fogságba került a vőlegény. Azóta meghaltak a szülei, azóta csak várakozás és hiú reménykedés minden nap és minden éjtszaka. Csak várja, csak várja a régi vőlegényt s a régi vőlegény talán nem is él már.

Béry Zsuszka ebben az időben csaknem elérte tizenkilencedik esztendejét s szép volt, nagyon . . . Olyan szép, hogy a molyva népe gyakran megfordult utána s olyankor egyet sóhajtottak magukban férfiak, menyecskék . . . Igaz, hogy a csehek elől sok-sok magyar katonafiú menekült át a kicsiny Magyarországra, így is maradt azon-

ban még legény, aki szívesen esengett volna Zsuska egy mosolyáért . . . De nem lehetett! Mert tudták valamennyien, hogy Szibéria földjén raboskodik a vőlegény és ha hazatoppan egyszer, jaj lenne mindenkinek, aki Béry Zsuska körül próbált taposni kilátástalanul . . .

Igy jött el a tavasz!

Az Ondava tája kitárta magát még egyszer . . .

Imre bácsi és Mátyás elsőgazda egyakarattal vallották, hogy ilyen csodálatos tavaszra nem emlékeznek hosszú-hosszú életük óta. Kizsendült a Tót Lapály, soha nem látott színű virágok lángoltak a rétségeken és legelőkön, ciberezőként mendegélt az Ondava s a vándormadarak hihetetlen tömegei lepték el a tájat . . . Mintha feltűnő sokaságukkal vigasztalására akartak volna lenni az embereknek, hogy lesz ez még másként is! Lám, ők is elmentek ősszel s még többen tértek vissza megint erre a tündéri vidékre. Lesz még másként Magyarországgal is . . . Visszatérnek a régi legények, fognak még táncolni a kisasszonyok a vinkóci fürdőcskében!

Ahogy hímestűjét a mezőkre terítette volna ki a tavasz, Imre bácsi a határt járta, Zsuska pedig a ház körül és a gazdasági udvarban tevékenykedett. Az öregúr gyakran rámosolygott Zsuskára.

— Hat héten belül itt lesz András, leányom . . .

— Soha nem fogom látni, Imre bácsi — válaszolt elkeseredve Béry Zsuska. — Ottragad örökre Kelet-Ázsiában, ha meg nem ölték azóta . . .

Imre bácsi azonban törhetetlen maradt a maga hitében:

— Két hónap múlva táncolni fogunk a lakodalmadon . . . Akkor majd én is fölveretem a rozsdás sarkantyút s összecsapdosom a bokáimat!

Igy jött el észrevétlenül az 1920-ik esztendő május 29-ikének reggele.

Ez a nap nagy emléke maradt mindenkinek. Már kora hajnalban kilépett az ágyból Zsuska s úgy, amint volt, újjongva libbent át Imre bácsihoz, aki öltözködött éppen. A nyakába szökött, átölelte s összevisszacsókolta:

— Imre bácsi! Imre bácsi! Ma meg kell jönnie Andráskának!

— No-no, ilyen hamar? — zsörtölődött kedvesen a fürge öreg.

Zsuska nem bírt magával. Mezítláb táncolta körül a szobát úgy hálóingben. Majd megállt Imre bácsi előtt szívfájdító mosolyával.

— Csodálatos álmom volt ezelőtt néhány perccel . . .

S meghiúsítottan beszélt el, hogy álmában egy óriási hajót látott, melynek árbocfái az égig értek. Szó szerint úgy, mint néhány hónappal előbb Imre bácsi. Sok-sok hadifogoly volt a hajó fedélzetén, félkörben álltak összeülve s hazavágyakozó dalt fújtak mind-mind elnehezült szívvel. A dal szövege és dallama tisztán visszacseng még a fülében s nyomban dudolni is kezdte kedves hangocskáján:

*Tokiói kikötőben
 Áll egy hadihajó,
 Közepibe, négyszögibe
 Nemzeti lobogó . . .
 Fujja a szél fujja,
 Hazafelé fujja . . .
 Négyesztendős öregcsontok
 Mennek szabadságra . . .*

Ahogy abbahagyták volna a dalt, peregni kezdett a könnye valamennyi szibériai rabnak, akik négy esztendő óta nem látták immár hazájukat.

Zsuska itt megakadt s égnek tárta a két karját.

— Hazajön ma a vőlegényem!

— Hazajön, leányom, hazajön — s magához vonva a Zsuska fejét, megsimogatta a haját.

Béry Zsuska felöltözött, utána fölverte a két cselédleányt, kiadva a parancsot, hogy ma olyan ebédet készítsenek, mintha fejedelmi vendéget várnának a házhoz. Volt ott öldöklése csirkéknek, kacskának, úgyszintén pulykáknak! Imre bácsi ugyanakkor a pincébe csoszogott le fürgécskén s a legpompásabb borból hozott fel két butéliával. Majd megreggelizett Zsuskával, aztán a mezők felé indult el, meghagyta azonban, hogy bármi esemény fordulna is elő a molyván, tüstént üzenjenek érte!

Abban azonban, hogy András épp a mai napon toppanjon be, nem hitt komolyan . . . Miért nem holnap, esetleg holnapután?

Annálinkább várta Turgonyi András volt tartalékos hadnagy urat szegény Zsuska. Hűséggel, szerelmesen.

Alig volt nyugta. Halványkék ruháját, amelyet korahajnalban kapott magára, hirtelen levetette s abba a lobogó-pirosba öltözött, amelyet akkor viselt először és utoljára, amikor sorozásra indult el Turgonyi András fiatalúr. Bizony négy esztendeje volt már annak egy hónap híjával . . . S akkor elindult a mezőre vadvirágot szedni.

De mielőtt elindult volna, beszólt a konyhába a két leánynak:

— Gyerekek, vigyázzatok mindenre!

— Csak maraggyék nyugodtan a kisasszonyka! — válaszoltak egyszerre mind a ketten.

Béry Zsuska nekivágott erre az Ondava gátja felé.

Odakint szokatlan délelőttnek indult a nap. Ömlött a fény mindenfelé, de ez a fény nem égetett mégsem. Hamvaskék színe volt a távoli hegyláncnak, félkörben a szemhatáron, mint a besztercei szilvának. S e hegyláncolatról három vár nézett idáig: messzi nyugatról a szalánci vár kettős tornya, messze északról a vinnai vár romhalmazban s messze keletről a Rákóczi vára. A munkácsi hegyfokon. . .

Azalatt kis szél fujt Kassa felől s ebben a kis szélben szakadat-

lanul futottak a vetések. Zsuska ott hajlongott a vetések és az Ondava gátja között, mint egy nagy pipacsvirág s a közben fölcsendült üde hangja, hogy fölfigyelt reá a táj. Némi szemrehányó bánattal és odaadó szerelemmel, akárcsak négy esztendővel előbb :

*Mit integetsz a kendőddel?
Tán beszélsz a szeretőddel?
Vélem is így beszélgettél,
Nékem is így integettél.*

Ugyanezen a napon délelőtt kilenc óra körül egy poros fiatalember szállt le a vonatról a bánóci állomáson. Járhatott úgy a huszonötödik esztendejében.

Igaz, hogy — Újhely felől jövet — a tőketerebesi állomáson kellett volna leszállania, ámde útközben olyan vitába merült el egy volt hadifogolytiszt-társával, hogy egy állomással tovább találta vinni a vonat. «Annyi baj legyen! — gondolta magában. — Legfeljebb elgyalogolok négy-öt kilométert az Ondava gátján.»

Kissé távolabb szállt le, a vonat hátuljában. Hetykén, daliásan, Szokatlan öltözetben jött.

Rajta a mente és a viharkabát furcsa keveréke, lábain lovaglónadrág szarvasbőrbetéttel, puhaszárú csizma s a vállára görbe bot téve, annak végében szegényes cókók. Körülnézett az ismerős állomáson és ahogy annyi idő után hazai földön állt meg végleg, egy nagyot sóhajtott.

Mert Turgonyi András volt a nyalka fiatalember.

Ugyanakkor történt, hogy Háda János hardicsai tiszteletes a bánóci állomás előtt áldogált az ellenvonatra várakozva, mely Terebesig viszi majd, ahonnét kocsin volt szándéka továbbmenni Hardicsáig. Egyházi ügyekben volt valami elintéznivalója bánóci prédikátortársával. A dologban közös álláspontra sikerült szert tenniök s most a Nagymihály felől befutó vonatra várt. Egyelőre azonban csak a déli vonat zörgött be s a vonatról egyetlenegy fiatalember szállt le mindössze.

Leszállt s a nélkül, hogy a jegyszedőnek átadta volna jegyét, megfordult s délnek indult el, az Ondava vasúti hídjának, melyen áthaladva a gátnak ereszkedik majd tovább, a Hallgató-molyva irányába.

A hetyke kiállású fiatalembert megpillantotta Háda János tiszteletes úr is s egyszerre nagy szemet meresztett. Nem értette, sehogyszem értette!

Aztán felsuttogott maga elé:

— Csak nem az András fiú?

Nézte-nézte a távolabbról leszállt daliás fiatalembert s másodszor is felsuttogott, miközben imára kulcsolta össze a kezét:

— Ő lesz . . . Uram-teremtőm, hát hazajött mégis !

Turgonyi András akkor már ment-ment visszafelé, Háda János lelkipásztor úrban viszont nem volt annyi lélekjelenlét, hogy utána tudott volna kiáltani. Mintha ólom lett volna a lábaiban, nem bírt mozdulni.

Bénult szívvel szállt fel a vonatra is úgy negyedóra múlva s még akkor sem tért magához, ahogy kocsira ült volna a terebesi állomáson. Csak akkor riadt föl, midőn odahaza belépett az ebédlőbe s meglátta a feleségét. Nagyot kiáltott :

— Asszonyfeleségem, Sára, megjött Turgonyi András !

— Bolondokat beszélsz, te ember ! — nézett vissza reá félig a válla fölött a tiszteletes asszony.

Ámde a tiszteletes úr komolyan hajtogatta a magáét :

— Szentírás minden szavam, Sára, holnap át is hajtatok a Hallgató-molyvára . . . Istenem, az a szegény leány, örömeiben a szíve talál még meghasadni.

XII.

Turgonyi András ment-ment lefelé az Ondava gátján. Gondolataival viaskodott.

A Hallgató-molyváig volt még vagy másfélórai útja.

Sok mindenben töprengett. Eszébe jutott például, hogy mindenminden olyan maradt a tájon, mint amikor ő utoljára nézett vissza reá . . . Csak persze az Ondava fűzbokrai megnőttek azóta, az Ondava vize sem a négy év előtti s hová tűntek a régi felhők? Istenem, hova? Az a gólya, amelyik most Berettő irányába úszik a magasban, talán a világon sem volt még akkor, amikor ő maga hadba indult . . .

Szíve csordultig lett a megindultságtól. Életében először esett meg vele, hogy olyan elérékenyedés környezte meg, aminőt soha még nem tapasztalt idáig.

S ezzel a meghatottsággal igyekezett tovább a gát tetején. Dél felé, dél felé.

Itt-ott emberek, asszonyok serénykedtek a mezőn. Pillanatra fölnéztek s újból lehajoltak munkájuk fölé.

Ő pedig ment-ment. Gyötrő gondolataival s kevés cókómókjával a botja végében.

Látta már a Hallgató-molyvát, azaz csak a tölgyerdőcskét egyelőre a molyva hátában és a tölgyes fölött hivogatón kanyargó füstöcskét . . . Gondolta, hogy ebédhez főznek a tisztartói lakban. S olyan ujjongás rázta meg, hogy egyszerre szeretett volna a tisztartói lak felé kiáltani teljes tüdejéből.

Él-e még a régi gazda s megtudta-e őrizni lelkének nyugalmaát a változott viszonyok között is? És él-e még a ház asszonya s nem sírta-e ki mindkét szemét nevelt fia után való tehetetlen bánatában?

És a háznál van-e még a család szemefénye s megtartotta-e hűségét régi vőlegénye iránt?

Ha kiáltott volna, a visszhang alighanem visszacsattant volna a molyva oldaláról. És meglepő választ adott volna Turgonyi Andrásnak . . .

A régi gazda nem él többet . . . A régi gazda, amikor megtudta egy napon, hogy nincs már Magyarország, belenézett még egyszer az őszi ködökbe s meghalt a szörnyűségtől . . . A tekintetes asszony sem él többet, mert nem bírván visszavárni az ő egyetlen nevelt fiát és büszkeségét, egy hideg téli napon utoljára hajtotta le fejét a vánkosra . . .

De a régi kislány megvan még a molyván!

Megvan a régi kislány, szépségének hire elhatott más várme-
gyékbe is, de olyan visszavonultan él s várja vissza régi vőlegényét,
hogy e hűség előtt tisztelettel és levett kalappal áll meg mindenki . . .

Ment-ment Turgonyi András lefelé az Ondava gátján.

Már kitárult előtte a Tirnava-csatorna meg a Kopeni-árok kör-
nyéke . . . Láttá, hogy férfiak, menyecskék sűrögnek a molyva szélé-
ben, a mezőn s egyszer csak észrevett egy égőszínruhás leányt, amint
a réten hajlongott . . . Mintha virágot szedegetett volna . . . S abban
a gondolatban szétcsendült a tájon az ő feledhetetlen hangocskája is :

*Még csak egyet kérek tőled:
Addsa ide a kendődöt . . .
Letörlöm a könnyem véle,
Visszaadom . . . úgy ints véle!*

Az ő kedves dalocskája volt.

Turgonyi András abban a pillanatban nem tudott uralkodni
magán többé . . . Lekapta, magasralendítette jobbkezevel a puha
kalapját s harsányat kiáltott :

— Zsuska !

. . . A szilaj mellhang szétcsapott a vidéken s visszhangban csat-
tantak rá a molyva szélső gazdasági épületeinek falai . . .

. . . Béry Zsuska — vadvirággal a kezében — éppen a molyva
szélén állt ebben a pillanatban s befelé akart indulni a molyvának.
Az ismerős hangra azonban összerezett, mert mintha az égi magasság-
ból csapott volna le rá. Véletlenül az Ondava gátja felé tekintett, kissé
északi irányba s másodszer is összeremegett. Mert a gát tetején egy
daliás fiatalember ereszkedett alá, de mielőtt mozdulhatott volna
a leány, az a daliás legény másodszer is kiáltott egy szívremegtetőt,
mialatt feléje lóbálta kopott kalapját :

— Zsuska !

Béry Zsuska mintha nem lett volna magánál. Elhalt kezéből
kihullt a vadvirág s a szívéhez kapott. De ugyanakkor felsikoltott :

— Andráska ! . . . Andráska !

Aztán egy másodikat sikoltott, mintha nem lett volna egészen az eszénél:

— Emberek! Asszonyok! Megjött a fiatal gazda!

Emberek, asszonyok abba az irányba kapták a fejüket s abban a szempillantásban megmozdult a mező. Egyesek a molyva felé rohantak, hogy fölverjék a cselédséget mind, mások az úrfi elé kezdtek futni. De legelől futott szegény Béry Zsuska.

A gát feljáromán kapaszkodott már fölfelé lázasan a hazatért fogoly kishuga, miközben féltérdre bukott. Az emberek annyit láttak csak messziről, hogy kitárt két karral bukácsol a vőlegénye felé s ahogy hozzáért volna, Turgonyi András erős két karjával felkapja a leányt, mindenestül: kócos kontyocskájával, égőszínű ruhájával, félcipőcskéjével s az ölébe emeli. És félig ráborul a leányra.

Ahogy ölébe kapta volna Turgonyi András a leányt, megindultan faggatta összevissza:

— Hát mégis vártál rám, egyetlen hugocskám? Vártál reám a régi hűséggel? Mondd!

Szegény Béry Zsuska vőlegénye karjai közé fúrta boglyas fejét s fuldokló zokogással ismételtette, mint az eszelős:

— Vártalak a régi hűséggel... Vártalak halálos szerelemmel...

Sokáig maradtak így... Akkor Turgonyi András letette óvatosan a leányt, mert mindenfelől közeledtek már feléjük lihegyve.

— András úrfi! András úrfi! — Ielkendeztek eléje elülről is, oldalról is.

Turgonyi András akkor már a menyasszonya derekát ölelte át balkezeivel, mialatt Zsuska a vőlegénye nyakát fonta át a jobbkezeivel. A sokat szenvedett leány mosolygott már, de ugyanakkor úgy szakadtak a könnyei, mint a zápor.

— Andráska... Andráska... Meghalok a boldogságtól...

— Nyugodj meg, kedves! — csillapítgatta a fiatalember.

Az Ondava-gát lejárója elé értek, ahonnét nyárfák kettős sora között nyilegyenes út vitt a Hallgató-molyvának. Ott már körülözönlötte kettejüket a molyva népe. Legelsőnek Mátyás gazda állt meg Turgonyi András előtt.

— Isten hozta... András úrfi...

Könnybefult a szava.

Az egykori hadnagy megölelte régi emberüket:

— Köszönöm, nagyon szépen köszönöm, Mátyás gazda! S ez az ölelésem szól a molyva egész népének: férfiaknak, menyecskéknek, leányoknak, legényeknek, apró gyermekeknek!

S úgy indultak meg a Hallgató-molyvának.

Ők ketten haladtak elől, egymást átölelve. Hanem akkor éles kiáltás hallatszott a mezők felől:

— Öcsém!... Édes egy András öcsém!

Imre bácsi bicegett ott szaporán. Imre bácsi ugyanis a birtok leg-

tulsó sarkában intézkedett éppen, amikor hozzá is eljutott a hihetetlen öröm híre. Már messziről látni lehetett, hogy zsebkendővel törölgeti a szemét.

— Öcsém! . . . Édes egy András öcsém!

Ahogy találkoztak volna, megölelték, megcsókolták egymást. Szótlan érzékenykedéssel.

S akkor újból megindultak a Hallgató-molyvának.

Ők ketten legelől, átkarolva egymást. Hanem abban a gondolatban egy cickányorrú, vékony emberke gurult ki a molyvából s már messziről meglóbálta a kaptafát.

— Halló! Én is itt vagyok! Halló!

Dzsmurák András volt. Úgy loholt szétvert hajjal, ahogy éppen föl pattant a háromlábú székről: rajta bőrkötény, balkezában kaptafa, miközben torokszakadtan kiabált:

— Halló! Halló! Gyövek már én is!

Turgonyi András nagy megilletődésében is kénytelen volt mosolyogni. És mosolyogva rázott kezét az egykori repülőgépfeltatálással, hogy csak úgy ropogott.

— No, Dzsmurák bácsi, ezentúl nyugodtabb lélekkel fogunk tudni elbeszélgetni majd a harcirepülőgépekről . . .

— Fene a repülőgépekbe, András úr! — legyintett a kaptafával Dzsmurák András. — Az a fő, hogy haza teccett érkezni az úrfinak abból a szomorúságos Muszkaországából!

Megint megindultak a Hallgató-molyvának.

Elől ők ketten, összeölelkezve. Ahogy a molyva széléhez értek volna, Zsuska lehajolt s fölvette azt a vadvirágcsomót, amelyet akkor ejtett el, amikor annyi idő után először hallotta meg a völegénye kiáltását.

Igy jutottak el a ház tornácaig. Turgonyi András fölment a tornácra, vele ment Zsuska és Imre bácsi is. Akkor megállt a korlátnál a fiatalember s így szólt a cselédséghez, mely előzőnlötte a tisztartói lak udvarát:

— Megjöttem, emberek!

Abban a pillanatban remegő szájszéjjel nézett föl reá Zsuska:

— S te leszel ezentúl az én apám, az én anyám és az én édes uram . . .

Mély csönd állt be . . . Mintha megérezték volna valamennyien, hogy következni fognak itt egyéb dolgok is. És a mély csöndben váratlanul fejhez kapott Turgonyi András is, elnézett maga körül s tanácsatosan nézett az egyetlen leányra, akit jobban szeretett az életénél is.

— Igaz is, hát apa hol van?

A mély csöndben halk bánattal válaszolt Béry Zsuska.

— Apa meghalt . . . Mikor összeesett Magyarország, egy hideg novemberi napon a falnak támaszkodott háttal s elszállt belőle a lélek. Ennek másfélesztendeje mult már . . .

Turgonyi Andrásnak lecsuklott a feje. Ránézett újra a menyasszonyára.

— Hát mama hol van?

A mély csöndben újra megszólalt Zsuska el-elakadó hangon :

— Mama is meghalt . . . Utolsó napjaiban mindig téged emlegetett, de nem tudott hazavárni . . . Apa után két hónappal temettük el szegényt . . .

S Turgonyi Andrásnak még mélyebbre csuklott a feje.

A leereszkedett csöndben hallgatott mindenki. Egyszer aztán megmozdult a régi hadnagy, menyasszonyához lépett s így szólt hozzá meg-megsimogatva a leány haját :

— Ezentúl én leszek az apád, az anyád meg az urad . . . Ha te is úgy akarod !

— Andráska, Andráska — mosolygott zavartan a leány — hát ki más lehetne az én édes uram, ha nem te !

Turgonyi András folytatta :

— A vadvirágokból köss két csokrot, kedves . . . Meglátogatjuk az öregeket.

A molyva népe nesztelenül oszlott el és sereglett ki újból a mezőre. Hamar megvolt a két csokor s akkor megindultak hárman — Zsuska, András meg Imre bácsi. A molyvai temető felé.

Ott állt ez a temető (s áll bizonyára ma is még !) a tölgyerdőske hátában, hol a munkában összeroskadt cselédek pihentek végül egy utolsót. Néhány ferde fakereszt, néhány eldőlt fejfa . . . A temető legelején állt a kettős sír, amelyen tavasztól késő őszig lankadatlanul virítottak a virágok. Zsuska ültette és gondozta őket.

Turgonyi András megállt a kettős sírnál. Letette a kalapját, összekulcsolta a kezét. S imádkozni kezdett magában.

Imádkozott . . .

Megköszönte nekik halálukban, hogy fölnevelték s embert faragtak belőle. Bocsánatot kért tőlük, hogy annyiszor megkeserítette őket életükben és soha-soha nem vonta magára komoly neheztelésüket. Akkor kezébe fogta Zsuska kezét s így beszélt erős akarattal :

— Itt, a sírotoknál fogadom nektek, én nevelőszüleim, hogy ennek a kislánynak, aki egyetlen gyermeketek s az én egyetlen hugocskám, apja helyett apja, anyja helyett anyja leszek s jóságos ura halálomig. Az Isten úgy legyen hozzám könyörületes, ahogy megtartom mai eskümet !

Utána fölengedett lélekkel indultak meg visszafelé.

Odahaza terített asztal várta őket a tornácon. András ránézett Zsuskára.

— Megvannak-e még a régi ruháim? Mert így szecessziósan festek kissé ebben a fél-bolsi öltönyben . . .

— Istenem, hogyan lennének meg ! — sietett eléje Zsuska. — Minden héten legalább kétszer kifejtetem s újrarendeztem őket . . .

S Turgonyi András félórán belül régi külsejében ült az asztal mellett.

Hogy mi volt ott aztán! Ettől kezdve ünnepnek számított minden nap a molyván. Déltájt benyikorgott a kocsijával Háda János hardicsai református lelkipásztor s csak szétvetette a két karját:

— Öcsém!... Kegyetlenhírű öcsém!

Ők ketten alig válthattak három-négy bizalmas szót egész estig. Késő este azonban, ahogy ketten maradtak volna vissza az ebédlőben, azt kérdezte Turgonyi András:

— Hát én hol alszom ezek után, kedves?

Zsuska természetes hangon magyarázta:

— Én a leányszobámban, te pedig a régi szobádban, a tulsó részen. Közül Imre bácsi alszik majd... Jó lesz?

— Vagy két hétig így kell maradnunk — mondta elgondolkozva Turgonyi András — két hét múlva azonban sietni kell az esküvőnkkel... Mert könnyen megszólhatna a világ!

Szétváltak aztán. Ment kiki a maga szobájába.

Ettől a naptól kezdve nem volt nyugta Turgonyi Andrásnak, míg csak ki nem verekedte a soronkívüli házassági-engedélyt. Két hét múlva aztán megjött a házhoz a vinkóci jegyző s megjött Hardicsáról Háda János tiszteletes úr palástosan. Imre bácsi már jókor reggel ünneplőbe vágta magát, mert ő volt a Zsuska tanuja. És megérkezett idejében Seszták önkéntes is, ő volt a Turgonyi András tanuja. Hívták ugyan Lopotnyik Antal szerkesztőt is (expresszlevélben!), ámde a gácshoni redaktor hivatkozván élemedett korára (ugyancsak expresszlevélben!), kimentette magát s csak áldását küldhette a fiatal párra.

Zsuska kissé meghatottan állt az anyakönyvvezető elé fehér menyasszonyi ruhában. Némi enyhe hibát is ejtett az esküvő alkalmával. Amikor ugyanis azt kellett volna mondania, «ezt a férfiút, akinek most a kezét fogom, szeretem», Zsuska így javította ki a hivatalos eskümintát:

«Nagyon szeretem!»

Majsztura jegyző úr megingatta hozzá kissé a busa homlokát, de nem szólt semmit.

Akkor Háda tiszteletes állt a fiatalok elé, aki is így kezdte:

— Most némi intelmeket van szándékom intézni hozzátok, kedves gyermekeim... Ámbár, ha meggondolom a dolgot, ez talán felesleges is...

Mindazáltal kivágott egy olyan szónoklatot, hogy őt magát is megrendítette elokvenciája. Dehát esztendők óta készült erre a nagy alkalomra.

Az ebédhez visszamaradt a két tanu, a jegyző úr s a tiszteletes úr. Nagy ebéd volt, mert az udvaron megterített asztaloknál vendégül látták a cselédnépet is mindenestül. Dzsmurák András molyvabeli

cipész azzal fenyegette meg András fiatalurat, hogy most pedig hót-részegre issza magát lelkesedésében. Fenyegetőzését be is váltotta, minélfogva délutáni három óra körül két igás támogatta hazáig, a hón-alja alá nyulva.

Az ebédlőben sokáig maradtak együtt. Egyszer csak mosolyogva kiáltott fel Seszták önkéntes, miközben az újdonsült feleségre emelte poharát :

— Hát arra emlékszel-e, testvér, amikor lócombon éltünk az őserdőben?

— De mennyire ! — mosolygott vissza a másfélórás férj. — Én azonban egy másik élményemet szeretném most elmondani . . .

Mind fölfigyeltek rá. Hisz tudták róla, hogy azt a negyedfél-esztendőt, amely Szibériában zúgott le fölötte, egyszersmindenkorra ki akarta tépni az életéből. S most mégis beszélni kezdett :

— Nem is tudom, hanyadik szökésem alkalmával egy Miszovája nevű városkában huzódtam meg, mely a Bajkál-tó partján fekszik. Van úgy hatszáz kilométer hosszúságú a Bajkál-tó. A városka akkor csaták és ütközetek központjába került : véres marakodást vittek végbe a tájékon a vörösök marcona alakulatai és Kolcsak tengernagy rendíthetetlen különítményei. A Bajkál-tó vizén éppen akkor úgy fordult a helyzet, hogy az ellenforradalmi hajóraj kemény üldözésbe fogta a bolsevista flottát, minek következtében a vörös tengerészek elhagyták hadihajóikat, partraszálltak s díszlépésben indultak meg Miszovája utcáin.

Azaz, hogy inkább lassú és kimért gyászmenetben haladtak, hogy mutassák, mennyire nem félnek a fehér tengerészekről. Legelől egy szélesvállú, markáns orrú tengernagy. Magam is ott álltam a báb-mézkodók tömegében s látván a mahomet-külsejű elvtárs-tengernagyot, akaratlanul kicsúszott a számon, persze magyarul :

— Az anyját neki !

De abban a szempillantásban csaknem hanyattvágódtam. A muszkának hitt tengernagy-elvtárs ugyanis szája elé emelte a markát s a nélkül, hogy felém pillantott volna, annyit szólt szintén magyarul :

— Ne pofázz !

Megtudtam még aznap délután, hogy a tengernagynak Friedman a neve s polgári foglalkozása szerint szobafestősegéd volt azelőtt Pesten. Persze igyekeztem kereket oldani előle . . .

És míg egytől-egyig derűs szemmel nézték Turgonyi Andrást, ő maga megvakarta a tarkóját :

— Azt hiszem, ez volt teméntelen hanyódásom egyetlen üde emléke . . . De elég is lesz talán !

Alkonyatig maradtak együtt. Akkor azonban készülődni kezdtek valamennyien. Először Seszták önkéntest igyekeztek marasztalni, ő azonban azzal vágta ki magát, hogy augusztus vége táján majd

meglátogatja őket s akkor hosszabb ideig lesz vendége majd a Hallgató-molyvának. De készülődött Imre bácsi is. Amikor eléje állt Turgonyi András, hogy mit akar, még neki állott feljebb.

— Tudom én, mi az illendőség, kedves fiam... Mától kezdve hat hétig János tiszteletes barátomnál fogok lakni Hardicsán, de a gazdaság gondja is az enyém marad azért... S ne próbálj nekem kimerészkedni a földekre, mert Isten uccse, hazazavarlak.

... Este volt már, amikor magukra maradtak az ebédlőben. Ketten. Halálos csönd neszelt a Hallgató-molyva fölött, mintha mindenki aludt volna már a világban. Zsuska egyszer csak fölnezett Andrásra:

— A feleséged vagyok, úgy-e, édes uram?

— A feleségem vagy, szívem... De mondd csak, mi ketten nem megyünk sehová?

Határozottan felelt a leányfeleség:

— Nem!... Mi ketten itt maradunk a régi házban, a régi bútorok között... Így tették ezt ősanyáim is.

S kivonult az ebédlőből. Szinte nesz nélkül.

Turgonyi András zavarban volt kissé. Nem tudta, miért ment ki a felesége s mit kezdjen ő mostan? Így maradhatott félóráig, tépelődve s bosszankodva kissé, amikor csöndben visszajött Béry Zsuska. Visszajött pongyolában, két ágba font haját kieresztve a térdéig s aztán épp oly nesztelenül a hálószoba felé ment tovább.

A fiatal férj utána indult.

Megálltak odabent, szemközt egymással. Béry Zsuska lehajtott a fejét s annyit mondott remegő hangon, csaknem megtörve:

— Engedelmes felesége leszek az én kedves uramnak...

Új élet indult meg a Hallgató-molyván. S a molyva körül és a gazdasági épületek táján fölcsendültek a régi dalok.

Ünnepnap volt a hét minden napja.

Hogy mint suhantak el óráik a mélységbemerült boldogságban, ők maguk tudták legkevésbé. Földöntúli örömben éltek, mint egészen apró gyermekkorukban.

A mezőkön reggeltől estig ott tevékenykedett és pattogott Imre bácsi, de a molyvát elkerülte messziről. Estére mindig Hardicsára tért vissza, a Háda tiszteletes úr szíves családi körébe.

Egyszer mégis próbát tett vele Turgonyi András!

Annak rendje szerint átöltözött s megindult a tarló felé. Mert ekkor már arattak az emberek. Zsuska a molyva szélső fái közül várta, hogy mi lesz most?

Az lett, hogy Imre bácsi, mihelyt megpillantotta messziről az ő kedves öccsét, hadonászó bottal indult feléje s fenyegetőzni kezdett:

— Pakolsz vissza azonnal a feleségedhez? Istenemre mondom, ezzel a bottal verlek végig!

S Turgonyi András, annyi csaták hőse, lehorgasztott fejjel s bajszkáját pedergette indult meg visszafelé. Zsuszka kacagva várta a molyva szélében.

— Nézd már, milyen harcias az öreg!

— Az — mosolygott magában az egykori vakmerő hadnagy.

Álom és játék volt minden napjuk.

Asztagba hordták már a termést, amikor egy csillagvilágos estén az jutott eszébe a fiatal férjnek, hogy még fiatalabb feleségével az egyik kazal tetején tölti el a csodálatos nyári éjtszakát. Gyerekes örömmel kúsztak föl a létrán, fészket csináltak maguknak odafent s akkor egymás mellé simultak. Úgyhogy Turgonyi András kinyújtotta a balkarját s Béry Zsuszka férje kinyújtott karjára hajtotta le a fejét.

De nem tudtak aludni azon az éjtszakán!

A csillagos eget nézték a helyett s Turgonyi András mesészerű dolgokat beszélt ekkor gyerekfeleségének a mennyei vándorcillagokról. Annyit mondott végül:

— Mi ketten keskeny úton igyekezzünk járni majd, de szemeinket mindig a csillagokra függesszük! . . . S velünk lesz az Isten!

Vinkóc felől lilásodni kezdett az éghatár alja, amire elszundikáltak egymás mellett.

Nem tartották számon az idő múlását. Hogy házaséletük első hat hete elszaladt időközben, abból tudták meg, hogy egy délelőtt Imre bácsi is jelentkezett a régi házban:

— Berukkoltam, gyerekek . . . Ha nem lennék a terhetekre.

Mosolyogva ölegették össze az öreget.

. . . Így jött el az augusztus vége. Csöndes vasárnap volt éppen, noha egy kis levegőlehellet érzett a Babiagura irányából, mely előhírnöke volt már az ősznek.

Ott ültek ketten a kertben egy padon s átölelve tartották egymást, egy-egy szót váltva olykor halkán. Arról eszmélkedtek éppen, hogy milyen rejtett zúga is a világnak ez a Hallgató-molyva. Félnapí járóföldről látszik el csak ide a vonat füstje, béke van itt, mennyei béke s még a cseh finác is csak tévedésből szokott elvetődni a tájékára.

Turgonyi András maga elé tündözve beszélt:

— Mély fájdalommal gondolok mindig összeesett hazámra, de tudom, hogy talpra fog állni egyszer még. Ezer esztendő óta megállás nélkül verekedtünk a pusztá létünkért s elődeinkről reánkmaradt egyetlen örökségünk a — kard! Húsz esztendő tetemes idő az egyes embernél, de a nemzet életében semmibb a semminél . . . Hitemre mondom, lesz még olyan bál egyszer Homonnán, amelyre felgyül a nemzet minden fia . . . Akkor magam is megtáncoltatlak keveset s összeverem hadnagyi sarkantyúmat . . . Addig is új magyarok születnek azonban és ha mi öregedni kezdünk is, új fenyves kezd zúgni majd a szélben . . .

Zsuszka közelebb simult az urához.

Ültek ott ketten a gyengülő vasárnapi fényben. A fák roskadoztak a gyümölcs terhe alatt s két nap mulva várták Seszták önkéntest hosszabb látogatásra. Mert tegnap írt Gálszécsről, hogy most már multhatatlanul jön.

Ültek ott ketten s egyszer krugást hallottak a magasból. Az égre emelték arcaikat s madarakat láttak akkor, amelyek nyílhegyalakban menekültek délnek. Darvak lehettek csak.

Turgonyi András maga elé suttogott :

— Valahonnét a Rokitnói-mocsarakból jöhetnek, mert a Kárpátok vidékén ma már nincsenek darvak. Esetleg a Pejpusz-tó partjáról... Nagy tél jöhet onnanfelől, mert szinte lélekszakadtan menekülnek.

Ott ültek ketten a kerti padon szorosán egymáshoz simulva, égneik emelt arccal. Az első darufalka messze járhatott már akkor, Gercsely fölött valahol. De abban a pillanatban újabb darvak bukkantak föl északról, nyílhegyalakban... Nézték őket, nézték elszorult szívvel. Mert mindig elérzékenyedünk kevéssé, valahányszor közeledik felénk a november.

A darvak pedig szálltak... Mindig szálltak.

(Vége.)

Komáromi János